

Poznań, dnia 11 lutego 2018 r.

Prof. dr hab. Krzysztof Ślebzak

Wydział Prawa i Administracji UAM

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Ernesta Masternaka
pt. „Prawo do emerytury rolniczej”**

1. Przedmiot recenzji

Kwestie dotyczące warunków nadawania stopnia doktora oraz wymogów, jakie stawiane są rozprawom doktorskim zostały unormowane w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (j.t. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.). Zgodnie z art. 13 tego aktu prawnego rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotowe kryteria wyznaczają zatem obowiązki recenzenta w przewodzie doktorskim i na potrzeby niniejszej recenzji wymagają sformułowania oceny co do tego, czy przedłożona rozprawa doktorska może być podstawą nadania stopnia doktora nauk prawnych.

2. Oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Pierwszoplanowe znaczenie ma odpowiedź na pytanie, czy przedłożona rozprawa pt. „Prawo do emerytury rolniczej” może zostać uznana za oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, co wymaga przede odniesienia się do zagadnień badawczych, jakie podjął Doktorant.

Tytuł rozprawy doktorskiej sugeruje, że podstawowym celem pracy będzie przedstawienie problematyki związanej z prawem do emerytury rolniczej. Niezależnie od prawnej perspektywy ujmowania tego prawa można było się spodziewać, że będzie w pierwszej kolejności praca typowo dogmatyczno-prawna (tak też twierdzi Doktorant, ale tak

nie jest, o czym dalej), w której zostaną przedstawione podstawowe elementy konstrukcyjne prawa do emerytury rolniczej (np. nabycie prawa, przesłanki, realizacja, ustanie, ponowne ustalenie, zbieg prawa z innymi uprawnieniami). Częściowo taką perspektywę miała rozprawa doktorska dra hab. Kamila Antonowa (aktualnie profesora Uniwersytetu Opolskiego) zatytułowana „Prawo do emerytury”. Nie wspominałbym tej pracy, gdyby nie uczynił tego sam Autor na s. 15, niejako wyprzedzając zarzut, że Jego rozprawa będzie inna, gdyż oparta na innych założeniach, a tym samym odbiegająca od struktury przyjętej w pracy K. Antonowa. Zdaniem Doktoranta owa różnica ma polegać na tym, że przedstawiony przez Niego problem został omówiony zarówno „w ujęciu dogmatyczno-prawnym, ale także w ujęciu historycznym oraz w ujęciu prawno-porównawczym, z uwzględnieniem rozwiązań preferowanych przez Unię Europejską” (s. 15). Przedmiotowe usprawiedliwienie nie ma wprawdzie żadnego znaczenia dla oceny rozprawy, tyle że faktycznie można się zastanawiać, czy przy obranym tytule właściwie został przedstawiony podstawowy jej cel, mający swoje odzwierciedlenie w przyjętej strukturze monografii.

Zgodnie z deklaracją Aurora, recenzowana rozprawa „ma charakter przeglądu – dokonywanego pod kątem uwag *de lege ferenda* – istniejących rozwiązań normatywnych w świetle dorobku judykatury oraz doktryny.” (s. 5). Zarazem w Jego ocenie „niezbędne jest opracowanie monograficzne poświęcone emeryturom rolniczym, które w skutek kompleksowy pozwoli ocenić obecnie obowiązujące rozwiązania (...) i nakreślić kierunek zmian ze względu chociażby na zmiany jakie zaszły w otoczeniu od czasu kiedy je stworzono” (s. 5-6). W pracy została zatem sformułowana „teza badawcza, zgodnie z którą decydujące znaczenie dla pożądanego kierunku zmian w zakresie modelu rolniczego zabezpieczenia emerytalnego w Polsce ma historia, poziom rozwoju gospodarczego, zreformowane powszechne ubezpieczenie emerytalne, a także stosunek do tego zagadnienia ustawodawcy w ramach realizowanej polityki rolnej w naszym kraju. W celu weryfikacji tezy badawczej zostały postawione następujące pytania: 1) jaka jest geneza, ewolucja oraz konstrukcja zabezpieczenia emerytalnego rolników; 2) jakie jest miejsce zabezpieczenia emerytalnego rolników w strukturze zabezpieczenia społecznego; 3) jaki wpływ ma polityka rolna w naszym kraju i pośrednio wspólna polityka rolna na model zabezpieczenia społecznego rolników; 4) jaką rolę można przypisać zabezpieczeniu społecznemu rolników; 5) jaki wpływ na model zabezpieczenia emerytalnego rolników w Polsce mają modele zabezpieczenia w innych krajach oraz regulacje wspólnotowe (wtwret mój – powinno być raczej unijne); 6) w jakim kierunku powinna podążać reforma zabezpieczenia emerytalnego rolników i jaki wpływ na kierunki podejmowanych reform mają zachodzące zmiany

polityczne?” (s.13). Kontynuując, Doktorant stwierdza, że „postawione pytania i cele jakim ma służyć praca wyznaczyły jej strukturę, na którą składa się dziewięć rozdziałów i opis wyników badania ankietowego wśród pracowników Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w zakresie możliwości przeprowadzania reformy zabezpieczenia emerytalnego rolników” (s. 14). Na marginesie zwracam zarazem uwagę, że samo „Wprowadzenie” zostało napisane niedbale, mało poprawną polszczyzną, o języku prawniczym już nie wspominając (zwrot „w tym zakresie” jest ewidentnie nadużywany). Na szczęście te mankamenty w dalszej części rozprawy już się nie pojawiają w tak rażącym stopniu. Dlatego sugerowałbym, przy ewentualnym przygotowaniu pracy do druku, usunięcie tych wad oraz bardzo staranną korektę tekstu pod względem językowym.

Jakkolwiek nie spoglądać na powyżej przedstawione cele badawcze, to nie odpowiadają one obranemu tematowi pracy. Wbrew temu co twierdzi Autor na s. 15, w pracy nie zostały poddane zagadnienia związane z prawem do emerytury rolniczej głównie od strony regulacji prawnych. Tak ujmowanego prawa do emerytury rolniczej dotyczy Rozdział IV („Konstrukcja prawa do emerytury rolniczej”), Rozdział V („Postępowanie w sprawie emerytury rolniczej”) oraz Rozdział VI („Zbieg prawa do emerytury rolniczej z innymi świadczeniami”). Praca została natomiast poświęcona docelowemu modelowi zabezpieczenia emerytalnego rolników. Ma ona charakter dogmatyczno-prawny tylko w kontekście analizy i oceny aktualnego stanu prawnego. W pozostałym zakresie jest to opracowanie z pogranicza polityki społecznej, gdyż Autor przeprowadził badania ankietowe (zaprezentowane w załączniku do pracy) oraz przedstawił polityczne i społeczne uwarunkowania i kierunki reform emerytur rolniczych (Rozdział VIII; Rozdział I, podrozdział 5; Rozdział III, podrozdział 2). Również w rozdziale VII mamy raczej do czynienia z opisem określonych rozwiązań dotyczących zabezpieczenia emerytalnego rolników, aniżeli z pracą prawnoporównawczą. Zresztą wątki z pogranicza polityki społecznej w części dotyczącej zabezpieczenia społecznego rolników przeplatają się dość często z analizą dogmatyczną prawną.

Powyższe mankamenty mogą być jednak z drugiej strony odczytywane jako atut pracy, jeśli spojrzeć na opracowywane zagadnienia, nie tyle z punktu widzenia tematu pracy, czy deklarowanej tezy, ale w świetle analizy stanu prawnego oraz uwarunkowań społeczno-politycznych, które mogłyby stanowić punkt wyjścia dla dyskusji na temat zmian w systemie emerytalnym rolników. Realizacji tego celu w istocie służyła praca. Wówczas jednak należałoby się zastanowić nad zmianą struktury, gdyż perspektywa badawcza jest zupełnie inna. Praca ma bowiem charakter interdyscyplinarny i ma na celu sformułowanie postulatów

de lege lata oraz *de lege ferenda* na temat zabezpieczenia emerytalnego rolników. W takim przypadku na czoło wysuwa się nie tyle problematyka prawa do emerytury, ile systemu emerytalnego jako takiego, który związek z prawem do emerytury niewątpliwie wykazuje, ale tylko w kontekście, z jednej strony, zasad finansowania tego świadczenia (a zatem zwłaszcza obowiązku składkowego) oraz z drugiej strony uprawnienia, jakim jest przedmiotowe prawo. Z lektury pracy wynika, że o to właśnie Autorowi chodziło. Dlatego ocena rozważań szczegółowych dotyczących poszczególnych zagadnień wypada pozytywnie.

W pierwszym rozdziale Autor zajął się problematyką miejsca zabezpieczenia społecznego i zabezpieczenia emerytalnego w teorii ubezpieczeń społecznych. Częściowo jest to podsumowanie dotychczasowej dyskusji na ten temat. Dotyczy to również omówienia propozycji reformy zabezpieczenia emerytalnego oraz celów polityki emerytalnej. Niestety nie uwzględniono aktualnej dyskusji odnoszącej się chociażby do wieku emerytalnego, stażu emerytalnego, emerytury powszechnej, czy pracowniczych programów kapitałowych, co w określonym zakresie może mieć również wpływ na reformowanie emerytur rolniczych. Również w przypadku omawiania celów polityki społecznej mamy odwołania do dokumentów typowo historycznych, mimo że w późniejszej części pracy omawiane są również aktualne propozycje (w Rozdziale VIII, podrozdział 2 i 3).

Drugi rozdział pracy poświęcony został genezie i rozwojowi zabezpieczenia emerytalnego rolników. Zgodzić się należy z Doktorantem, że zabezpieczenie społeczne (w tym emerytalne) rolników zostało wprowadzone dość późno i w formie dalekiej od ubezpieczeniowej, co było ściśle powiązane z polityką rolną w danym czasie. Dopiero po wejściu w życie ustawy z 1982 doszło do swoistego zbliżenia systemu rolniczego do modelu systemu ubezpieczeń osób zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej. Niemniej rację ma Autor, że dominującym elementem świadczeń z systemu rolniczego było traktowanie ich jako ekwiwalentu gospodarstwa rolnego, którego rolnik w zamian za rentę wyzbywał się nieodpłatnie na rzecz następcy, a zatem osoby fizycznej bądź państwa.

W trzecim rozdziale Autor przeprowadził ogólną charakterystykę zabezpieczenia społecznego rolników od 1990 r., w której przeanalizował założenia do zmian prawa, do jakiego doszło w tamtym czasie, cele polityki emerytalnej w stosunku do rolników oraz pozycję prezesa KRUS i samej Kasy w rolniczym zabezpieczeniu emerytalnym. Niewątpliwie, na co wskazuje Doktorant, podstawowy cel, sprowadzający się do zapewnienia godnych warunków egzystencji emerytów rolniczych, został zrealizowany zwłaszcza przez przyjęcie konstrukcji świadczenia emerytalnego składającego się z dwóch części - składkowej oraz uzupełniającej, co z punktu widzenia zasad finansowania świadczeń pozwala na

stwierdzenie, że jest to system ubezpieczeniowo-zaopatrzeniowy, z dominującą przewagą tego ostatniego. Wprawdzie aktualne przepisy nie wymagają przekazania gospodarstwa rolnego jako przesłanki nabycia do emerytury rolniczej, jednak – jak słusznie wskazuje Autor – mechanizm zawieszenia części uzupełniającej może skłaniać do zaprzestawania działalności rolniczej wskutek przekazywania gospodarstw rolnych kolejnych pokoleniom.

W czwartym rozdziale podjęto kwestię wiodącą w pracy (przynajmniej z punktu widzenia jej tytułu), a mianowicie dotyczącą konstrukcji prawa do emerytury rolniczej. Analizie poddano szereg aspektów tego uprawnienia, związanych m.in. z zakresem podmiotowym, tytułem do ubezpieczenia emerytalno-rentowego, przesłankami nabycia prawa do emerytury rolniczej, powiązaniem składek a konstrukcją prawa oraz waloryzacją. Zasadniczo prowadzone wywody są przejrzyste, zrozumiałe i nie wywołują wątpliwości. Niemniej pewnym mankamentem jest pominięcie kwestii związanych ze skutkami przystąpienia Polski do UE w zakresie przesłanek dotyczących podlegania ubezpieczeniu rolniczemu. Chodzi mianowicie o wymóg zamieszkania przez rolnika na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (a w przypadku domownika – zamieszkiwania w bliskim sąsiedztwie, który w przypadku rejonów przygranicznych może z powodzeniem znajdować się poza obszarem Polski). Warto zauważyć, że problematyka ta odnosiła się również do kwestii zamieszkiwania poza Unią Europejską, co było przedmiotem dość obszernego orzecznictwa Sądu Najwyższego. Nie omówiono również w sposób wyczerpujący problematyki zbiegu tytułów, w tym w szczególności w świetle możliwości prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej (art. 5a ustawy o ubezpieczeniu rolniczym) oraz świadczenia usług na podstawie zlecenia (art. 5b ustawy o ubezpieczeniu rolniczym). W pracy pominięto także aspekt dotyczący podejmowania przez rolnika aktywności zawodowej kontekście przepisów dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, w tym ustalania ustawodawstwa mającego zastosowanie (ustawodawstwa właściwego) oraz relacji tych przepisów do regulacji dotyczących podlegania ustawie o ubezpieczeniu rolniczym, co również jest przedmiotem wypowiedzi w orzecznictwie. Wprawdzie Autor porusza problematykę wpływu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, ale raczej w aspekcie skutków Wspólnej Polityki Rolnej, aniżeli konkretnych rozwiązań normatywnych z zakresu zabezpieczenia społecznego.

Przedmiotem kolejnego rozdziału są zagadnienia związane z postępowaniem w sprawie wypłaty emerytur rolniczych. Prowadzone rozważania są przejrzyste, a Autor formułuje prawidłowe wnioski. Zgodzić się należy, że z punktu widzenia definiowania sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477⁸ k.p.c.) można dostrzec pewną

niekonsekwencję, która sprowadza się do tego, że nie każda sprawa, którą rozpoznaje sąd na podstawie tego przepisu dotyczy faktycznie ubezpieczeń społecznych. Z przedstawionych przez Doktoranta rozważań wynika również, że rozwiązania proceduralne odnoszące się do ustalania prawa do emerytury rolniczej niemal w całości odwołują się do unormowań właściwych do systemu ubezpieczeń społecznych. Słusznie stwierdza zatem, iż nie wpływa to na możliwość uznania, że w przypadku emerytur rolniczych mamy do czynienia ze świadczeniami o charakterze ubezpieczeniowym. Jest to bowiem niezgodne z modelem funkcjonowania zabezpieczenia emerytalnego rolników.

Szósty rozdział pracy poświęcono zbiegowi prawa do emerytury rolniczej z innymi świadczeniami. W jego ramach omawia się m.in. ogólne zasady zbiegu prawa do świadczeń oraz zbieg prawa do emerytury rolniczej z prawem do emerytury pracowniczej. Analizując aktualny stan prawny, Autor prawidłowo diagnozuje bieżące problemy oraz formułuje zasadne postulaty *de lege lata* oraz *de lege ferenda*. Uprawnione jest bowiem rozważenie zmiany zasady ustalania ekwiwalentu praw emerytalnych z ubezpieczenia rolników, który wpływa na zwiększenie emerytury z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych. Wprowadzone rozwiązania przyniosły wymierne korzyści dla systemu ubezpieczenia społecznego rolników. Wyraźnie bowiem zmniejszyła się liczba wniosków o emerytury rolnicze i nowo przyznanych emerytur rolniczych, a szczególnie emerytur wcześniejszych. W ocenie Autora należy się również zastanowić, czy „uszczelnienie” systemu ubezpieczenia społecznego rolników nie powinno być przeprowadzane przez ograniczenie dostępu do świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników. Z punktu widzenia struktury rozprawy niewłaściwa wydaje się kolejność podrozdziału 4 i 5, gdyż wnioski powinny znajdować się na końcu rozdziału. W przypadku analizy regulacji zbiegowych brakuje natomiast rozważań odnoszących się do problematyki prawnej dotyczącej podejmowania dozwolonej aktywności zawodowej poza terytorium Polski, w tym w UE, co może następować w ramach prowadzenia działalności gospodarczej oraz wykonywania pracy na podstawie umowy zlecenia. W tym ostatnim przypadku jest to o tyle interesujące, że zasadniczo pojawia się problem relacji obowiązku składowego (wskutek podlegania systemowi powszechnego ubezpieczenia społecznego) do prawa do świadczenia (które w razie zbiegu mogłoby nie przysługiwać). Jest to problem dość dobrze rozpoznany w przypadku sędziów, którzy pozostając w systemie zaopatrzeniowym (przyjmuję w tym miejscu, że taki charakter ma uposażenie w stanie spoczynku, mimo że jest ono realizowane ze stosunku służbowego) nie nabywają żadnego świadczenia z systemu ubezpieczeń społecznych, mimo że jemu podlegali i odprowadzali składki. Odrębne zagadnienie dotyczy również możliwości pobierania świadczeń w zbiegu,

jeśli są one wypłacane z systemów zabezpieczenia społecznego poza Polską, w tym z krajów trzecich.

W kolejnych dwóch rozdziałach (VII i VIII) Doktorant przedstawia systemy emerytalne rolników we Francji, Niemczech oraz w Szwecji, jak również prezentuje uwarunkowania i kierunki reformy emerytur rolniczych na podstawie diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej oraz możliwych kierunków reform zabezpieczenia emerytalnego.

Pracę kończy rozdział XI, który stanowi podsumowanie i w zasadzie ogranicza się do sformułowania wniosków końcowych (z tego powodu uważam, że zakwalifikowanie tej części jako rozdziału nie było prawidłowe). Niezależnie od tego jest to wartościowa część pracy, w której Doktorant przedstawia autorskie propozycje zmian w odniesieniu do zabezpieczenia emerytalnego rolników. Punkt wyjściowy diagnozy jest jak najbardziej prawidłowy. Bez zmiany zasad, na jakich ustalane są emerytury rolnicze, a w szczególności bez stworzenia systemu szacowania i rejestracji dochodów rolników nie jest możliwe przeprowadzenie reformy KRUS. Autor postuluje zarazem, aby tak zreformować zabezpieczenie emerytalne rolników, by prawo do emerytury rolniczej było ustalane w systemie opartym na zasadzie zdefiniowanej składki. Jest to teza kontrowersyjna, zwłaszcza w kontekście doświadczeń, z jakimi mamy do czynienia w powszechnym systemie ubezpieczenia społecznego, co było przedmiotem również licznych zastrzeżeń przed wprowadzeniem tego systemu w 1999 r. Chodzi mianowicie o istotne różnice w świadczeniach pomiędzy kobietami i mężczyznami (co stało się jeszcze bardziej wyraźne po obniżeniu wieku emerytalnego z dniem 1 października 2017 r.), wpływ przerw w zatrudnieniu na wysokość świadczenia, jak i bezpośrednie uzależnienie wysokości świadczenia od aktywności zawodowej. Wydaje się, że również w systemie powszechnym nie udało się w pełni osiągnąć zwiększenia mobilności pracowników i mobilizowania ich do dłuższej pracy, mimo że było to jednym z podstawowych celów systemu zdefiniowanej składki. Z koncepcją systemu zdefiniowanej składki nie do końca również koresponduje pomysł dopłaty, gdyż jest ona w zasadzie zaprzeczeniem idei uzależniania wysokości świadczenia od aktywności zawodowej. Rację ma natomiast Autor, że o wiele bardziej skomplikowana jest problematyka wprowadzenia systemu zdefiniowanej składki ze względu na konieczność ochrony praw w trakcie nabywania. Z tego powodu proponuje On wprowadzenie instytucji kapitału początkowego, co nie jest pomysłem nieuprawnionym, niemniej również wywołuje pytanie o udział państwa w kształtowaniu wysokości emerytury rolniczej.

Kończąc tę część recenzji trzeba stwierdzić, że bardzo interesująco przedstawiają się te wątki rozważań i postulatów, w których Autor proponuje określone rozwiązania ze

względu na istniejącą sytuację i strukturę gospodarstw rolnych w Polsce, w tym rolników oraz domowników. Właśnie z tego powodu, podjęcie się przedmiotowej problematyki nie było zadaniem łatwym. Nie bez powodu, mimo upływu prawie 30-lat od zmian ustrojowych, nie udało się przeprowadzić gruntownej reformy systemu emerytalnego rolników. Akurat na przykładzie szeroko rozumianej grupy ludności „żyjącej z rolnictwa” widać wyraźnie, jaki znaczenie ma konieczność uwzględnienia w projektowaniu regulacji prawnych bardzo złożonej sytuacji społecznej i ekonomicznej tej grupy ludności. Oznacza to, że prace na ten temat z natury rzeczy muszą być opracowaniami z pogranicza polityki społecznej i prawa zabezpieczenia społecznego. Stanowi to dodatkową trudność, gdyż wówczas określona diagnoza społeczna stanowi punkt wyjścia dla oceny obowiązywania bądź konieczności zmiany określonych regulacji prawnych. Pozytywnie oceniam zatem sam fakt, że Autor podjął się opracowania tak trudnej tematyki, tym bardziej że jak dotychczas nie było w polskiej literaturze przedmiotu monografii na ten temat.

Mimo zatem zgłoszonych mankamentów, uważam, że recenzowana praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

3. Wykazywanie ogólnej wiedzy teoretycznej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

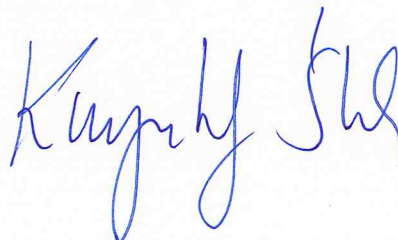
W odniesieniu do drugiej i trzeciej przesłanki ubiegania się o stopień naukowy doktora, nakazującej rozważenie, czy rozprawa doktorska dowodzi istnienia ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, stwierdzić należy że warunek ten został spełniony, aczkolwiek Autor powinien zwrócić większą uwagę na poprawność posługiwania się językiem prawniczym oraz większą dyscyplinę w przypadku konieczności „rozgraniczania” dziedzin naukowych pozostających względem siebie w ścisłej relacji. Dość dobrze widać to właśnie na przykładzie recenzowanej pracy, gdzie uwarunkowania historyczne, społeczne i ekonomiczne bezpośrednio wpływają na stan legislacji. Czym innym jest zatem postulowanie określonych zmian w oparciu o diagnozę społeczno-ekonomiczną określonych zjawisk społecznych, a czym innym w oparciu o dogmatyczno-prawną analizę stanu prawnego. Z kolei przesądzenie na tym etapie rozwoju naukowego, że Autor wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, wyraża co najwyżej prognozę co do istnienia takiej możliwości. Nie oznacza to, że Autor jest zwolniony z pracy nad własnym warsztatem naukowym i doskonaleniem umiejętności w tym zakresie. Sformułowane wyżej uwagi krytyczne

wskazują, że jest jeszcze nad czym pracować, tym bardziej jeśli miałby On zamiar kontynuowania badań naukowych w przyszłości.

4. Konkluzja

Biorąc pod uwagę powyższe, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Ernesta Nasternaka pt. „Prawo do emerytury rolniczej” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dziedzinie prawa zabezpieczenia społecznego, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a tym samym:

- 1) spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) oraz
- 2) może stanowić podstawę dalszych stadiów przewodu doktorskiego w celu nadania mgr Ernestowi Nasternakowi stopnia doktora nauk prawnych w zakresie prawa.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Krzysztof S...'.